KOHTUJURISTI ETTEPANEK

ELEANOR SHARPSTON

esitatud 4. aprillil 2006 [1]

1. Komisjon palub nimetatud kahes hagis, mille ta esitas EÜ artikli 226 alusel Portugali vastu, tuvastada, [2] et kõnealune liikmesriik ei ole nõuetekohaselt rakendanud nõukogu 19. novembri 1992. aasta direktiivi 92/100/EMÜ rentimis- ja laenutamisõiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas (edaspidi „direktiiv") [3] artikleid 2, 4 ja 5 (koostoimes artikliga 1).

Direktiiv

2. Nimetatud direktiiv võeti vastu muu hulgas EÜ artikli 95 alusel. Selle eesmärk on kõrvaldada autoriõigusega kaitstud teostele ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele [4] liikmesriikide pakutava õiguskaitse erinevused rentimise ja laenutamise osas. [5] Direktiivis peeti vajalikuks piirduda sätetega, mille kohaselt liikmesriigid sätestavad rentimist ja laenutamist käsitlevad õigused teatavate õiguste valdajate rühmade jaoks ning mille kohaselt nad kehtestavad lisaks sellele teatavate õiguste valdajate rühmadele autoriõigustega kaasnevate õiguste vallas salvestusõiguse, [6] reprodutseerimisõiguse, levitamisõiguse ning ülekandeõiguse ja üldsusele edastamise õiguse. [7] Direktiivi esimene peatükk, mida käesolev asi puudutab, sätestab rentimis- ja laenutamisõigused esimesena nimetatud eesmärki silmas pidades.

1 — Algkeel: inglise.

2 — Kohtuasi C-53/05 käsitleb artikli 5 koostoimes artikliga 1 ning kohtuasi C-61/05 artiklite 2 ja 4 väidetavat rikkumist.

3 — EÜT 1992 L 346, lk 61; ELT eriväljaanne 17/01, lk 120.

4 — EÜ õiguse kohaselt on autoriõigus (*droit d'auteur*) autorite, heliloojate, kunstnike jne ainuõigus, samas kui sellega kaasnevad õigused (*droits voisins*) hõlmavad esitajate (muusikud, näitlejad jne) ning ettevõtjate (kirjastajad, filmitootjad jne) sarnaseid õigusi. Lühiduse mõttes kasutan ma edaspidi lihtsalt „autoriõigusega kaitstud teosed" direktiivis esineva kohmaka mõiste „autoriõigusega kaitstud teosed ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektid" asemel, kuna käesolevas asjas ei ole nende eristamine oluline.

5 — Preambuli põhjendus 1.

6 — Selgub, et see ebaõnnestunud väljend (tõlkija märkus: inglise keeles *the rights of fixation*), mida kahjuks kasutatakse läbivalt ühenduse autoriõigust ühtlustavates õigusnormides (samuti rahvusvahelistes konventsioonides), ei tähenda muud kui salvestamist.

7 — Preambuli põhjendus 11.

3. Direktiivi preambul sisaldab järgmisi põhjendusi:

[4] autoriõigusega kaitstud teoste ning autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide rentimine ja laenutamine on muutumas üha olulisemaks fonogrammide ja filmide autorite, esitajate ja tootjate jaoks; [...];

[ning arvestades, et]

[...]

„[1] liikmesriikide seaduste ja tavadega autoriõigusega kaitstud teostele ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidele pakutav kaitse on rentimise ja laenutamise osas erinev; sellised erinevused võivad tekitada kaubandustõkkeid ja konkurentsi moonutamist, mis takistavad siseturu loomist ja nõuetekohast toimimist;

[7] autorite ja esitajate järjepidev loometegevus ja kunstiline tegevus eeldab piisavat sissetulekut ning eelkõige fonogrammide ja filmide tootmiseks vajalikud investeeringud on eriti suured ja riskantsed; sellise sissetuleku ja tehtud investeeringute tagasisaamise saab tulemuslikult kindlustada ainult juhul, kui asjaomaste õiguste valdajatele on tagatud piisav õiguskaitse;

[2] niisugused õiguskaitses esinevad erinevused võivad veelgi suureneda, kui liikmesriigid võtavad vastu uued ja teistsugused õigusaktid või kui niisuguseid õigusakte tõlgendav siseriiklik kohtupraktika areneb eri suunas;

[...]

[15] tuleb kehtestada kord, mis tagaks, et autorid ja esitajad saavad neile mõeldud õiglase tasu;

[3] seepärast tuleks sellised erinevused kõrvaldada kooskõlas asutamislepingu artiklis 8a sätestatud eesmärgiga luua sisepiirideta ala, et seega luua asutamislepingu artikli 3 punkti f kohaselt süsteem, mis tagaks, et ei kahjustata konkurentsi ühisturul;

[...]

[17] õiglase tasu puhul tuleb võtta arvesse asjaomaste autorite ja esitajate panuse olulisust fonogrammi või filmi puhul;

[18] avaliku laenutamise puhul tuleb kehtestatava erikorraga kaitsta ka vähemalt autorite õigusi [...]."

4. Artikli 1 lõige 1 sätestab, et liikmesriigid näevad ette õiguse lubada või keelata autoriõigusega kaitstavate teoste originaalide ja koopiate rentimist ja laenutamist.

5. Artikli 1 lõike 2 kohaselt tähendab mõiste „rentimine" „kasutada andmist piiratud ajaks ja otsese või kaudse majandusliku või kaubandusliku tulu eesmärgil". Artikli 1 lõike 3 kohaselt tähendab mõiste „laenutamine" „kasutada andmist piiratud ajaks ja otsese või kaudse majandusliku või kaubandusliku tulu eesmärgita, kui seda teevad üldsusele avatud asutused".

6. Artikli 2 lõige 1 sätestab:

„Rentimise ja laenutamise lubamise ja keelamise ainuõigus kuulub järgmistele isikutele:

— autorile tema teose originaalide ja koopiate puhul,

— esitajale tema esitatud teose salvestise puhul,

— fonogrammi tootjale tema toodetud fonogrammi puhul ja

— filmi esmasalvestise tootjale tema filmi originaali ja koopiate puhul. Käesoleva direktiivi kohaldamisel tähendab termin „film" kinematograafilist või audiovisuaalset teost või liikuvaid pilte, koos heliga või ilma."

7. Artikli 2 lõige 2 sätestab, et kinematograafilise või audiovisuaalse teose peamist režissööri käsitletakse sellise teose autorina või ühena selle autoritest.

8. Artikli 2 lõige 4 näeb ette, et artikli 2 lõikes 1 osutatud õigused võib anda üle, neist võib loobuda ja nende kohta võib anda välja lepingulise litsentsi.

9. Artikkel 4 sätestab käesoleva asja jaoks olulises osas:

„1. Kui autor või esitaja on andnud oma fonogrammi või filmi originaali või koopiaga seotud õigused üle või neist loobunud fonogrammi või filmi tootja kasuks, säilib kõnealusel autoril või esitajal õigus saada rentimise eest õiglast tasu.

2. Autorid ja esitajad ei saa loobuda õigusest saada rentimise eest õiglast tasu.

[...]

4. Liikmesriigid võivad [...] sätestada isikud, kellelt see tasu sisse nõutakse."

10. Artikkel 5 sätestab käesoleva asja jaoks olulises osas:

„1. Liikmesriigid võivad näha ette erandid artiklis 1 sätestatud üldsusele laenutamise ainuõigusest, tingimusel et vähemalt autorid saavad sellise laenutamise eest tasu. Liikmesriikidele jääb vabadus määratleda kõnealune tasu, võttes arvesse nende kultuuri edendamisega seotud eesmärke.

[...]

3. Liikmesriigid võivad vabastada teatavad asutuste kategooriad [lõikes 1] osutatud tasu maksmisest."

11. Direktiivi artikli 15 lõige 1 kehtestab, et liikmesriigid jõustavad käesoleva direktiivi hiljemalt 1. juuliks 1994.

Asjaomased siseriiklikud õigusnormid

12. Portugal jõustas direktiivi 27. novembri 1997. aasta dekreetseadusega nr 332/97.

13. Nimetatud seaduse artikkel 5 sätestab, et:

„1. Autoril, kes annab üle või loovutab fonogrammi, videosalvestise või filmi originaali või koopia rentimisõiguse fonogrammi või filmi tootjale, on võõrandamatu õigus õiglasele renditasule.

2. Lõike 1 kohaldamisel on tootja kohustatud maksma tasu, mille kokkuleppe puudumise korral määrab vahekohus kooskõlas seadusega."

14. Artikli 6 lõige 1 sätestab, et autoril on õigus saada tasu tema teose originaali või koopiate üldsusele laenutamise eest.

15. Artikli 6 lõige 3 sätestab:

„Käesoleva artikli sätteid ei kohaldata avalike raamatukogude, koolide ja ülikoolide raamatukogude, muuseumide, avalik-õiguslike arhiivide ja sihtasutuste ning eraõiguslike mittetulunduslike asutuste suhtes."

16. Artikli 7 lõige 2 annab rentimis- ja laenutamisõiguse järgmistele isikutele:

„— [...] esitajale tema esitatud teose salvestise puhul,

— [...] fonogrammi või videosalvestise tootjale tema toodetud fonogrammi või videosalvestise puhul ja

— [...] filmi esmasalvestise tootjale tema filmi originaali ja koopiate puhul."

17. Artikli 7 lõike 4 kohaselt tähendab mõiste „film" „kinematograafilist või audiovisuaalset teost või liikuvaid pilte, koos heliga või ilma".

Kohtuasi C-61/05: artikli 2 väidetav rikkumine

18. Komisjon väidab, et dekreetseaduse nr 332/97 artikli 7 tulemusena ei pruugi filmi esmasalvestise tootjal olla sugugi võimalik lubada või keelata oma filmi koopiate, sh filmi videosalvestise või DVD-salvestise rentimist; kindlasti puudub tal rentimise ainuõigus, nagu näeb ette direktiivi artikli 2 lõige 1. [8]

19. Portugali argument on, et artikli 2 lõike 1 loetelu ei ole ammendav ning et selles sätestatud mõiste „film" ebaselge määratlemise tulemusel võib filmi esmasalvestise tootja olla ise filmi koopiate tootja ning loovutada originaali ja koopiatega või üksnes koopiatega seotud õigused teisele isikule, nimelt videosalvestise tootjale. Portugali õigus kohtleb videosalvestise ja fonogrammi tootjaid ühtemoodi.

20. Ma leian, et komisjoni hagi on põhjendatud selles osas, milles see tugineb direktiivi artikli 2 rikkumisele.

21. Esiteks, kuigi ma nõustun, et direktiivi artikli 2 lõike 1 loetelu ei pruugi olla ammendav, ei tähenda see, et liikmesriik võib nimetatud loetelule lisada uue õiguste valdajate rühma. Euroopa Kohus sedastas kohtuotsuses Warner Brothers, [9] et liikmesriigi võimalus keelata videosalvestiste rentimine võib mõjutada nimetatud kaupade turgu selles liikmesriigis ja seega mõjutada kaudselt ühendusesisest kaubavahetust nende kaupade osas. Nagu selgub preambulist, on direktiivi eesmärk kõrvaldada autoriõigusega kaitstud teoste õiguskaitse erinevused rentimise ja laenutamise osas, et vähendada kaubandustõkkeid ja konkurentsi moonutamist. Seda eesmärki ei ole ilmselgelt võimalik saavutada, kui liikmesriikidele jääb

8 — Komisjon viitab ka mõistetele „videosalvestis" ja „videosalvestise tootja", mis on sätestatud Portugali autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste koodeksi artikli 176 lõikes 3. Ometi ei ole sellest sättest käesolevas analüüsis kasu. Seetõttu ei tee ma ettepanekut seda käsitleda.

9 — 17. mai 1988. aasta otsus kohtuasjas 158/86 (EKL 1988, lk 2605, punkt 10).

vabadus anda videosalvestiste rentimise kontrolliõigus eri isikute rühmadele.

„[„esmasalvestistega piirdumise tõttu"] ei laiene kaitse tavaliste filmikoopiate tootjatele; see puudutab näiteks kinofilmide koopiaid, mida on kohandatud videokassettidel levitamise eesmärgil".

22. Liiatigi on selline tõlgendus kooskõlas direktiivi ettevalmistavate materjalidega. Direktiivi esimese ettepaneku seletuskirjas [10] on märgitud, et kuna artikli 2 lõige 1 (mis läbis seadusandliku menetluse sisuliste muudatusteta) „hõlmab kõiki peamisi õiguste valdajate rühmi, kelle teoseid või kaitstud objekte renditakse või laenutatakse", siis selle sõnastus „ei välista liikmesriikidel laiendada rentimis- ja laenutamisõigust muudele autoriõigusega kaasnevate õiguste valdajate rühmadele, nagu näiteks tavaliste fotodega seotud õiguste valdajad". [11] Komisjon lisas siiski, et kuna „nimetatud juhtudel on rentimine ja laenutamine majanduslikult väheoluline, siis ei ohusta see ühtlustamise mõju". [12] Kindlasti ei kehti see videosalvestiste rentimise kohta. Samuti on seletuskirjas seoses artikli 2 lõikega 1 märgitud, [13] et

23. Teiseks sätestab artikli 2 lõige 1 sõnaselgelt filmi esmasalvestise tootja ainuõiguse kontrollida oma filmi originaali ja koopiate rentimist. Kui kõnealuse filmi videosalvestiste tootjale anda samuti õigus kontrollida videosalvestiste rentimist, siis välistab see ilmselgelt filmitootja ainuõiguse.

24. Kolmandaks, sellega, kui Portugal andis videosalvestiste tootjatele nimetatud õiguse, ei lisatud direktiivi artikli 2 lõike 1 loetelusse „pelgalt" uut õiguste valdajate rühma. Pigem on nimetatud õigus vastuolus artikli 2 lõikes 1 sätestatud eriomaste ainuõigustega ja kahjustab neid.

25. Neljandaks nähtub preambulist (väärib märkimist, et preambulist on välja jäetud videosalvestiste tootjad, erinevalt autoritest,

10 — 24. jaanuari 1991. aasta ettepanek nõukogu direktiivi kohta, mis puudutab rentimisõigust, laenutusõigust ja teatavaid autoriõigusega kaasnevaid õigusi (KOM(90) 586 (lõplik)).

11 — Punktid 2.1.3 ja 2.1.4.

12 — Punkt 2.1.4. Reinbothe, J. ja von Lewinski, S., *The EC Directive on Rental and Lending Rights and on Piracy* (1993) märgivad, et artikli 2 lõike 1 loetelu *on* põhimõtteliselt ammendav, kuid samas viitavad nad, et „komisjoni ja liikmesriikide ühine seisukoht on see, et üldsusele laenutamise õiguse olemasolevat korraldust silmas pidades ei ole direktiivi eesmärk kaotada teatavate õiguste valdajate rühmade olemasolevad õigused, eeskätt majanduslikult vähetähtsatel juhtudel. Seetõttu võivad alles jääda fotograafide, teaduslike toimetajate ja kirjastajate olemasolevad autoriõigusega kaasnevad õigused laenutamise puhul" (lk 50).

13 — Punkt 2.1.2.2. Vt samuti 12. joonealuses märkuses viidatud Reinbothe, J. ja von Lewinski, S., lk 48–50.

esitajatest, fonogrammi- ja filmitootjatest [14]), et fonogrammi- ja filmitootjatele antud laenutusõiguse kaitse eesmärk on tagada eriti suurte ja riskantsete investeeringute tagasisaamine. [15] Samas ei ole öeldud, et videosalvestiste tootmiseks on vaja „eriti suuri ja riskantseid investeeringuid".

26. Seevastu on Euroopa Kohus nentinud „helisalvestiste paljundamise erilist lihtsust". [16] Kuigi seda seisukohta väljendati helisalvestiste suhtes, kehtib see samuti videosalvestiste kohta.

14 — Samuti ei ole videosalvestisi mainitud Euroopa Ühenduse nimel tema pädevust puudutavas osas nõukogu 22. detsembri 1994. aasta otsusega 94/800/EÜ, mis käsitleb Euroopa Ühenduse nimel sõlmitavaid tema pädevusse kuuluvaid küsimusi puudutavaid kokkuleppeid, mis saavutati mitmepoolsete kaubandusläbirääkimiste Uruguay voorus (1986–1994) (EÜT L 336, lk 1; ELT eriväljaanne 11/21, lk 80), heaks kiidetud Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepingu lisas 1C oleva intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide lepingu (edaspidi „TRIPS-leping") artiklis 14 (pealkirjaga „Teose esitaja, fonogrammi tootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse") ega Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiivis 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (EÜT L 167, lk 10; ELT eriväljaanne 17/01, lk 230), mis nõuab, et liikmesriigid näevad ette reprodutseerimise lubamise ja keelamise ainuõiguse viiele õiguste valdajate rühmale, kusjuures esimesed neli sisalduvad direktiivi 92/100 artikli 2 lõike 1 loetelus ja viies on ringhäälinguorganisatsioonid.

15 — Vt samuti 28. aprilli 1998. aasta otsus kohtuasjas C-200/96: Metronome Musik (EKL 1998, lk I-1953, eeskätt punktid 24 ja 25).

16 — Eespool 15. joonealuses märkuses viidatud kohtuotsus Metronome Musik, punkt 24.

27. Eeltoodu põhjal leian, et Portugal on rikkunud direktiivi artiklist 2 tulenevaid kohustusi.

Kohtuasi C-61/05: artikli 4 väidetav rikkumine

28. Komisjon väidab, et kuna dekreetseaduse nr 332/97 artikli 7 lõikes 4 on mõiste „film" määratletud nii, et see hõlmab ka videosalvestisi, siis võiks filmitootja mõiste dekreetseaduse artikli 5 lõike 2 tähenduses laieneda samuti videosalvestise tootjale. Järelikult on selle määratlusega hõlmatud kaks isikut, kellel on renditasu maksmise kohustus. Nimetatud tõsiasi ongi tekitanud segaduse, mis takistab teose esitajatel saada Portugalis tasu, millele neil on õigus, kuna nad ei tea, millisel „tootjal" lasub tasu maksmise kohustus. Seevastu direktiiv on selles osas üheti mõistetav: tasu maksmise kohustus on ainult filmi esmasalvestise tootjal.

29. Portugal vastab, et põhimõtteliselt ja vastupidiste tõendite puudumisel on tasu maksmise kohustus filmi esmasalvestise tootjal. Mitmetähenduslikkus tuleneb mitte ainult Portugali õigusnormidest, vaid ka direktiivist endast. Artikli 2 lõikes 1 sätestatud filmi mõiste hõlmab nii kinematograafilisi teoseid (ja annab õiguse esmasalvestise

tootjale) kui ka videokassetile salvestatud teoseid (ja annab õiguse selle videosalvestise tootjale).

30. Olen juba selgitanud, miks minu arvates tuleb artikli 2 lõiget 1 tõlgendada nii, et liikmesriikidel ei ole lubatud lisada videosalvestiste tootjaid nimetatud lõikes sätestatud õiguste valdajate rühmade loetelusse.

31. Artikkel 4 kehtestati eesmärgiga tagada, et autorid (nt filmirežissöör (vt direktiivi artikli 2 lõige 2), autor, kelle romaani ainetel on film tehtud või filmimuusika autor) ning esitajad saaksid kasu neile direktiivist tulenevast rentimisõigusest. Sõnaselge sätte puudumisel ei pruugi see alati nii olla, kuna autorid ja esitajad loovutavad sageli oma õigused filmi või fonogrammi tootjale; tegelikult kinnitab seda direktiivi artikli 2 lõige 4. Kui loovutamisega ei kaasneks tasu, oleks rentimisõigus sisutu. Kuna autorid ja esitajad on lepingu läbirääkimistel üldjuhul nõrgemal positsioonil kui filmi- ja fonogrammitootjad, siis ei saa nad mitte alati õiglast tasu rentimisõiguse loovutamise eest. Artikkel 4 püüab tagada, et see nii ei oleks. [17] Nimetatud sätte sõnastusest nähtub, et see on mõeldud juhtudeks, kui filmi originaali või koopiate rentimisõiguse loovutaja on filmi tootja.

32. Portugal nõustub, et direktiivi jõustavad õigusnormid on mitmetähenduslikud. Kui artikli 4 lõige 4 jätab liikmesriikidele vabaduse otsustada, kellel on tasu maksmise kohustus, siis õiguskindluse põhimõte nõuab, et peab olema selge, kellel kõnealune kohustus lasub. Leian, et direktiivi jõustavad õigusnormid ei ole piisavalt täpsed. Seepärast asun seisukohale, et Portugal on rikkunud direktiivi artiklist 4 tulenevaid kohustusi.

Kohtuasi C-53/05: artikli 5 väidetav rikkumine

33. Komisjon väidab, et direktiivi artikli 5 lõike 3 kohaselt võivad liikmesriigid vabastada „teatavad asutuste kategooriad" tasu maksmisest, mis muidu oleks artikli 5 lõikega 1 tagatud kompensatsioonina erandi eest artiklis 1 sätestatud ainuõigusest. Dekreetseaduse nr 332/97 artikli 6 lõige 3

17 — Eespool 10. joonealuses märkuses viidatud direktiivi ettepaneku seletuskiri, punkt 3.1.1.

vabastab tasu maksmisest kõik avalikud raamatukogud, koolide ja ülikoolide raamatukogud, kõik muuseumid, avalik-õiguslikud arhiivid ja sihtasutused ning kõik eraõiguslikud mittetulunduslikud asutused. Järelikult hõlmab erand kõiki riigi keskvalitsuse asutusi, kõiki selliseid kaudselt riigi valitsemisega seotud asutusi nagu avalik-õiguslikud asutused ja organisatsioonid, kõiki detsentraliseeritud haldusasutusi ja -organeid, kohalikke omavalitsusüksusi, selliseid avaliku iseloomuga ülesandeid täitvaid eraõiguslikke juriidilisi isikuid nagu avalikke teenuseid osutavad juriidilised isikud, erakoole ja -ülikoole ning kõiki eraõiguslikke mittetulunduslikke asutusi. Nimetatud loetelu sisaldab kõiki asutusi, kes laenutavad tasuta ning järelikult kõiki asutusi, kes on seotud laenutamisega artikli 1 lõike 3 tähenduses. Selline erand, mis hõlmab kõiki asjaomaseid isikuid, ei ole mitte erand, vaid kohustust ennast tühistav säte. Portugal on direktiivi artikli 5 jõustanud nii, et selle tulemusel ei ole ükski üldsusele laenutamisega tegelev asutus kohustatud maksma artikli 5 lõike 1 kohast tasu. See rikub laenutamise ainuõigust ja kahjustab direktiivist tulenevat kaitset.

34. Leian, et komisjoni hagi kohtuasjas C-53/05 on põhjendatud. Minu arvates nähtub direktiivi eesmärkidest ning artikli 5 lõike 3 ülesehitusest ja sõnastusest selgelt, et liikmesriigil puudub kaalutlusõigus hõlmata erandiga tegelikult kõik selles sättes loetletud asutuste kategooriad.

35. Direktiivi üks peamisi eesmärke on tagada autoritele loometegevuse eest piisav sissetulek. [18] Sellest eesmärgist lähtuvalt näeb artikli 5 lõige 1 ette, et vähemalt autorid saavad teoste laenutamise eest tasu juhul, kui liikmesriik kehtestab erandi autori ainuõigusest lubada või keelata laenutamist. Kuigi artikli 5 lõiget 1 nimetatakse erandiks, kajastab kõnealune säte tegelikult direktiivi läbivat esmatähtsat nõuet, nimelt nõuet maksta autorile tasu vastavalt direktiivi artiklitele 1 ja 2.

36. Artikli 5 lõige 3 sätestab tasu maksmise nõudest tegeliku erandi, võimaldades liikmesriikidel vabastada „teatavad asutuste kategooriad" tasu maksmisest. Sellist erandit tuleb tõlgendada kitsalt. Artikli 5 lõike 3 sõnastus viitab kindlalt sellele, et nimetatud kohustusest võib vabastada üksnes piiratud arvu asutusi, [19] kes muidu peaksid maksma

18 — Vt 3. punktis osundatud preambuli põhjendus 7.

19 — Tundub, et artikli 5 lõige 3 lisati selleks, et tulla vastu kahele liikmesriigile, kes soovisid vabastada haridusasutuste raamatukogud ja avalikud raamatukogud tasu maksmisest üldsusele laenutamise eest. Vt eespool 12. joonealuses märkuses viidatud Reinbothe, J. ja von Lewinski, S., lk 82.

artikli 5 lõike 1 kohast tasu. Nii on kirjas ka vähemalt hollandi-, prantsus-, saksa-, itaalia-, portugali- ja hispaaniakeelses direktiivi tekstis. [20]

37. On tõsi, et olukord ei ole üheti mõistetav, kuna sõna „teatavad" võib tähendada ka „mõned, kuid mitte kõik" ja „selgelt määratletud". Õigusnorm, mis võimaldab liikmesriigil ette näha erimeetme, et „hoida ära maksude tasumisest kõrvalehoidumise ja maksustamise vältimise „teatavaid" liike", saab vaevalt tähendada seda, et liimesriik ei tohi ära hoida igat liiki maksude tasumisest kõrvalehoidumist. [21]

38. Ent Euroopa Kohus on varem sedastanud, et ta tõlgendab artikli 5 lõiget 3 kitsalt, nentides, et „kui kõnealuses liikmesriigis valitsevad asjaolud ei võimalda kindlaks määrata asjakohaseid kriteeriume asutuste kategooriate nõuetekohaseks eristamiseks, tuleb kõigilt asjassepuutuvatelt asutustelt nõuda ettenähtud tasu maksmist". [22]

39. Ma nõustun komisjoniga, et selline kohustusest vabastamine, mille puhul vabastatakse kõik, kes muidu oleksid soorituseks kohustatud, ei ole erand, vaid kohustust ennast tühistav säte. Käesolevas asjas Portugal ei eita, et sätestatud erandi ulatus kattub tegelikult selliste asutuste kategooriatega, kes muidu peaksid tasu maksma. Selle asemel esitab ta mitu argumenti, mis tema arvates õigustavad kõnealust seadusandja valikut.

40. Esiteks väidab Portugal, et direktiivi avaldamise ajal ei reguleerinud enamik riike maailmas laenutamist ning seda ei nõudnud neilt toona kehtinud lepingud. [23] Komisjoni 1988. aasta rohelise raamatu [24] eesmärk ei olnud reguleerida üldsusele laenutamist.

41. Ei ole selge, mida Portugal tahab öelda. Artikli 5 lõige 1 kehtestab erandi laenutamise

20 — Vastavalt *bepaalde categorieën, certaines catégories, bestimmte Kategorien, alcune categorie, determinadas categorias* ja *determinadas categorias*.

21 — Vt kohtujurist Jacobsi 13. juuli 1995. aasta ettepanek kohtuasjas C-144/94: Italittica (EKL 1995, lk 3653, punkt 17).

22 — 16. oktoobri 2003. aasta otsus kohtuasjas C-433/02: komisjon *vs.* Belgia (EKL 2003, lk I-12191, punkt 20).

23 — 9. septembri 1886. aasta Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon; 26. oktoobri 1961. aasta Rooma teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse konventsioon; Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni 20. detsembri 1996. aasta esituse ja fonogrammide leping ja autoriõiguse leping ning 14. joonealuses märkuses viidatud TRIPS-leping.

24 — 7. juuni 1988. aasta roheline raamat autoriõiguse ja tehnoloogiaalase väljakutse kohta — viivitamatut meetmete võtmist nõudvad autoriõiguse küsimused (KOM(88) 172 (lõplik)).

lubamise ja keelamise ainuõigusest, mis tuleneb autorile artikli 2 lõikest 1. Kõnealune ainuõigus on pärit komisjoni esimesest direktiivi ettepanekust. [25] Tõepoolest mainib 1988. aasta roheline raamat „[ettepanekut] reguleerida ühenduse tasandil raamatute üldsusele laenutamist ja rentimist ning autori võimalikku õigust saada tasu tema teose sellise kasutamise eest", [26] ent komisjon otsustas toona, et meetmete võtmine ühenduse tasandil ei ole põhjendatud. [27] Üldsusele laenutamise õiguse reguleerimise teema tõusis taas esile 1989. aastal seoses komisjoni teatisega. [28] Kuigi komisjon selles etapis ei arvanud, et õigusnormide ühtlustamine on põhjendatud, leidis ta, et „üldsusele laenutamise õiguse probleem muutub järjest teravamaks" ning et ta jälgib kõnealuse valdkonna arengut ja teeb vajaduse korral konkreetsed ettepanekud.

42. Niisiis selgub, et kuigi sel ajal puudusid ühenduse (ja rahvusvahelised [29]) kehtivad ja kavandatud õigusnormid, oli alates 1988. aastast üldiselt teada, et sellised õigusnormid võetakse tõenäoliselt vastu tulevikus. Seega ei saanud komisjoni esimene ettepanek sätestada autorile laenutamise ainuõiguse andmine tulla üllatusena, nagu üritab väita Portugal.

43. Teiseks väidab Portugal, et tõenäoliselt ei ole üldsusele laenutamine piisava majandusliku tähtsusega selleks, et võtta ühenduse tasandil õigustloovaid meetmeid, kuna turg on sisuliselt liikmesriigi turg ja majanduslikult väheoluline. Kultuurilistel ja majanduslikel kaalutlustel peaks kõnealune valdkond jääma liikmesriikide pädevusse.

44. Selles ulatuses, milles need argumendid toetavad väidet, et direktiivi või selle artikli 5 õiguslik alus on ebaõige või et see on vastuolus subsidiaarsuse põhimõttega, tuleb kõnealune väide loomulikult tagasi lükata. [30]

25 — Viidatud 10. joonealuses märkuses.

26 — Punkt 4.4.4. Need ettepanekud on tõenäoliselt pärit aastatest 1977 („Kultuurivaldkonna meetmete võtmine ühenduse tasandil", *Bulletin of the European Communities*, lisa 6/77, punkt 26) ja 1978 (Dietz, A., *Copyright Law in the European Community*, punkt 233): vt 24. joonealuses märkuses viidatud rohelise raamatu 4. peatüki 19. lõpumärkus.

27 — Punkt 4.4.10.

28 — 3. augusti 1989. aasta „Raamatud ja lugemine — Euroopa kultuurialane väljakutse" I.B alajaotise punkt 3 (KOM(89) 258 (lõplik)).

29 — Kuigi Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsioon oli jaanuariks 1991 ilmselt lisanud rentimise ainuõiguse ja valikulise üldsusele laenutamise õiguse sel ajal arutlusel olnud autoriõiguse näidissätete eelnõusse; vt 10. joonealuses märkuses viidatud direktiivi esimese ettepaneku seletuskiri.

30 — Vt EÜ artikli 230 viies lõik.

45. Igatahes ei ole minu arvates Portugali argumendid põhjendatud.

Kui reguleerida ainult rentimist, mitte laenutamist, siis on oht, et kõnealused õigusnormid [*sic*] kaotavad oma kasuliku mõju, mistõttu rentimine asendataks tegelikult laenutamisega. Liiatigi, kuna avalike raamatukogude tegevuses on olemuslikult rohkem kultuurilist mõõdet kui ärilistel alustel toimivatel poodidel, mis tegelevad rentimisega, siis üksnes rentimisõiguse reguleerimine jätab põhjendamatult tähelepanuta eriti väärtuslike kultuuriteoste autorite majandusliku seisundi ning nimetatud teenuste valdkonna üldise olukorra. Järelikult ei ole rentimisõiguse terviklik käsitus võimalik laenutamisõigust käsitlemata.

46. Direktiivi ettevalmistavates materjalides selgitas komisjon üldsusele laenutamise majanduslikku külge järgmiselt: [31]

„Selles osas, milles rentimisega tegelevate poodide tegevus sarnaneb avalike raamatukogude omaga, on nad konkurendid. Madalamate laenutustasude tõttu on raamatukogud üldjuhul palju populaarsemad. Sajandi alguses viis avalike raamatukogude süsteemi areng paljude raamatute rentimisega tegelenud ja ärilistel alustel toiminud poodide sulgemiseni. Kuna avalikud raamatukogud hakkasid üha rohkem laenutama mitte ainult raamatuid, vaid ka teisi infokandjaid, eeskätt fonogramme ja videosalvestisi, mida seni olid rentinud poed, siis ei ole nimetatud infokandjate puhul välistatud raamatutega sarnane areng.

Lisaks moonutab eri liikmesriikide autorite ja autoriõigusega kaasnevate õiguste valdajate vahelist konkurentsi asjaolu, et praegu on üldsusele levitamise õigus reguleeritud ainult neljas liikmesriigis. Nimetatud õiguste valdajatele peab võimaldama rajada oma tegevus ühtsetele alustele kogu ühenduses. Põhimõtteliselt tuleb autoritele ja autoriõigusega kaasnevate õiguste valdajatele luua sarnased majanduslikud ja sotsiaalsed tingimused. Siseturu toimimise seisukohalt on lubamatu, et teatavas siseturu osas (nt ühes liikmesriigis) saavad autorid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste valdajad tasu oma teose kasutamise ja saavutuste eest, luues seeläbi

31 — 10. joonealuses märkuses viidatud direktiivi algse ettepaneku seletuskiri.

teatava majandusliku aluse nende edasiseks loometegevuseks, samas kui kõnealuse turu muudes osades see nii ei ole." [32]

47. Minu arvates selgitab eeltoodu päevselgelt ja veenvalt, miks üldsusele laenutamise õiguse ja rentimisõiguse reguleerimata jätmine mõjutavad siseturu toimimist. Portugali argumentides ei sea miski seda selgitust kahtluse alla.

48. Kolmandaks leiab Portugal, et üldsusele laenutamise eest tasu maksmise nõue on asjakohatu. Asjaomaste õiguste valdajad on neile kuuluvate reprodutseerimis- ja levitamisõiguste teostamise kaudu juba tasu saanud.

49. Kõnealune argument tugineb valel arusaamal üldsusele laenutamise õiguse olemusest ja eesmärgist. Kuigi on tõsi, et autorid saavad tulu reprodutseerimis- ja levitamisõiguse teostamisest, ei hõlma see tulu laenutatud raamatuid, vaid pigem müüdud raamatuid. [33] Loomulikult vastab tõele, et mitte iga inimene, kes laenutab avalikust raamatukogust mõne raamatu (või loeb seda kohapeal), ei osta seda raamatut raamatukogu puudumisel, kuid ometi on ostmise ja laenutamise vahel seos. [34] Igatahes kajastab direktiiv selget põhimõttelist otsust näha ette nii laenutamise ainuõigus kui ka tasu saamise õigus juhtudel, kus liikmesriik on kehtestanud erandi sellest õigusest.

50. Lõpetuseks, Portugali sõnul tekitas artikkel 5 komisjoni ja liikmesriikide vahel eriti teravat vaidlust; vastuvõetud sõnastus, eeskätt artikli 5 lõikes 3, oli kompromisslahendus, mistõttu see on lahtine, ebatäpne ja mitmetähenduslik.

51. Artikli 5 lõplik sõnastus ei väljenda tõepoolest liikmesriikide eriarvamusi selles valdkonnas, nagu väidab Portugal. [35] Samas ei tähenda see ilmtingimata seda, et sõnastus

32 — Punkt 44.

33 — Kasutan raamatute näidet; tõenäoliselt saab üldsusele laenutamise õigust kohaldada ka fonogrammile ja videosalvestisele, mille puhul on tegu teose esituse salvestisega, filmikoopiaga või muu audiovisuaalse teosega (kuigi võib-olla videogramme renditakse sagedamini kui laenutatakse).

34 — Vt analoogia alusel 10. joonealuses märkuses viidatud algse ettepaneku seletuskirja punkt 44, mida tsiteeriti eespool punktis 45. Vt samuti komisjoni 12. septembri 2002. aasta aruanne nõukogule, Euroopa Parlamendile ja Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele üldsusele laenutamise õiguse kohta Euroopa Liidus (KOM(2002) 502 (lõplik)), 2. jagu.

35 — Vt eespool 12. joonealuses märkuses viidatud Reinbothe, J. ja von Lewinski, S., lk 77–82.

on mitmetähenduslik ja ebatäpne. On tõsi, et artiklist 5 tuleneb liikmesriikidele teatav kaalutlusõigus mitmes küsimuses, nimelt kas üldse kohaldada erandit, kas erandi kohaldamisel hõlmata sellega raamatud, fonogrammid ja/või filmid, kuidas määrata tasu, kes maksab tasu (nt riik, asjaomane raamatukogu või muu üksus), kes haldab tasu kogumist ja maksmist (nt autoritasude kogumisega tegelev organisatsioon), kas vabastada teatavad asutuste kategooriad tasu maksmisest ja kui, siis millised, kuid see on teine teema.

52. Mulle tundub, et paljusid, kui mitte kõiki kõnealuseid küsimusi, mille Portugal kostja vastuses tõstatas, saab tegelikult käsitleda just nimelt seoses nende valdkondadega, milles liikmesriikidel on artikli 5 järgi kaalutlusõigus. Nimetatud kaalutlusõigus ei tähenda õigust sätestada, et kõik asjaomased asutused on üleüldse vabastatud tasu maksmisest üldsusele laenutamise eest. Nagu eespool mainitud,[36] on artikli 5 ja iseäranis artikli 5 lõike 3 tähendus minu arvates selge.

36 — Vt eespool punktid 34–38.

53. Eeltoodu põhjal leian, et Portugal on rikkunud direktiivi artiklist 5 koostoimes artikliga 1 tulenevaid kohustusi.

Viimane märkus

54. Lõpetuseks avaldaksin arvamust komisjoni kirjalike märkuste stiili kohta mõlemas kohtuasjas. Mõlemas kohtuasjas kasutab komisjon oma vastuses keelepruuki, mis minu arvates on täiesti sobimatu institutsioonile, kes pöördub Euroopa Kohtu ja tegelikult liikmesriigi poole. Kohtuasjas C-53/05 märgib komisjon, et Portugal ei oska lugeda direktiivi ning süüdistab teda piraatluses ja autorite intellektuaalomandi sundvõõrandamises ja konfiskeerimises. Kohtuasjas C-61/05 süüdistab komisjon Portugali jultumuses ning ülereageerimises ning küsib, kas ta ikka oskab lugeda. Mõlemas dokumendis on komisjoni üldine keelepruuk sarkastiline ja pilkav. Olgu liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi head ja vead millised tahes, on minu arvates niisugune keelepruuk lubamatu.

Ettepanek

55. Esitatud põhjendustest lähtudes teen Euroopa Kohtule ettepaneku:

— tuvastada kohtuasjas C-53/05, et Portugal on rikkunud nõukogu 19. novembri 1992. aasta direktiivi 92/100/EMÜ rentimis- ja laenutusõiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas artiklist 5 koostoimes artikliga 1 tulenevaid kohustusi;

— tuvastada kohtuasjas C-61/05, et Portugal on rikkunud nõukogu 19. novembri 1992. aasta direktiivi 92/100/EMÜ rentimis- ja laenutusõiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas artiklitest 2 ja 4 tulenevaid kohustusi;

— mõista mõlemas asjas kohtukulud välja Portugalilt.